

Buŕgarsko-macedoŕski spãr o dziedzictwo historyczne

Description

Pomiãdzy Buŕgariã a Macedoniã od lat narasta konflikt o interpretacjã charakteru narodowego Sãowian macedoŕskich, a wiãc i samego paŕstwa macedoŕskiego. Konflikt ten nie zniknie szybko z baŕkaŕskiej agendy politycznej, gdzie elity rzãdzãce chãtnie instrumentalizujã tego typu podziały.

Poãroãenie Macedonii w centrum pãŕwyspu baŕkaŕskiego oraz pstrokata mapa etniczna tego regionu powodowały ãywotne zainteresowanie tym obszarem wãrãd mãodych paŕstw Baŕkaŕskich na przeãomie XIX i XX wieku – Albanii, Serbii, Buŕgarii i Grecji. Wszystkie te paŕstwa roãciły lub roszczã sobie prawo do czãŕci terytorium Macedonii, dziedzictwa historycznego czy nazwy. W nastãpstwie konfliktãw interesãw region ten został podzielony pomiãdzy poszczególne paŕstwa. Od 1945 roku trwa proces budowania odrãbnej toãsamoãci paŕstwowej Macedoŕczyãw, ktãry przybrał na sile w czasie rozpadu Jugosãwii.

Nie zmienia to jednak faktu, ãe ã«kwestia macedoŕska» w dalszym ciãgu pozostaje waŕnym elementem dyskursu politycznego w poszczegãlnych krajach sã siedzich. Albaŕczycy roszczã sobie prawo do kontroli zamieszkiwanej przez nich zachodniej i pãŕnocno-zachodniej czãŕci Macedonii. Osobnã szeroko omawianã kwestiã stanowi konflikt z Grecjã o nazwã mãodej post-jugosãwiskiej Republiki. Mniej znany jest spãr z Serbiã o uznanie odrãbnoãci macedoŕskiej cerkwi prawosãwnej, ktãra do lat 60-tych ubiegãego wieku podporzãdkowana była Belgradowi.

Na tym tle bardzo ciekawie zarysowuje siã wspãŕczesny konflikt buŕgarsko-macedoŕski, ktãry w swej istocie dotyczy interpretacji charakteru narodowego Sãowian macedoŕskich. W przypadku tym elity obydwu krajãw kreujã i podsycajã ãrdã napiãã w celu odwrãcenia uwagi od katastrofalnej sytuacji wewnãtrznej, odwoãujãc siã tym samym do praktyki stosowanej z takim powodzeniem przez Slobodana Miloszewicia w latach 80-tych ubiegãego wieku. Co wiãcej, nad Wardarem, konflikt z Buŕgariã, a wãaãciwie z ã«buŕgarskoãciã» stanowi bardzo waŕny filar budowania wspãŕczesnej, macedoŕskiej toãsamoãci narodowej. W praktyce jesteŕmy ãwiadkami dwãch przeciwstawnie zachodzãcych do siebie procesãw. Z jednej strony wãdze buŕgarskie w dalszym ciãgu nie sã w stanie zaakceptowaã kulturowej, a tym samym etnicznej odrãbnoãci narodu macedoŕskiego[1]. Z drugiej strony, Skopje buduje macedoŕskã toãsamoãã narodowã w duŕzej mierze w opozycji do toãsamoãci buŕgarskiej ã«jesteŕmy Macedoŕczykami, poniewaŕ nie jesteŕmy Buŕgaramiã». Obydwie strony oskarŕajã siã nawzajem o wykorzystywanie kwestii mniejszoãci narodowych (buŕgarskiej w Macedonii i macedoŕskiej w Buŕgarii) do ingerencji w wewnãtrznã politykã sã siada.

Ostatni w kolejce – problemy tożsamości narodowej Macedończyków

Balkańscy przywódcy, tworząc z rąb państwowości, a następnie je rozwijając czerpali z wzorów niemieckich, zgodnie z którymi granice i idea państwa pokrywały się zasadniczo z granicami *etnicznymi*. Tworzone więzy, między państwem a ludnością miały charakter etniczny, a nie oparty na idei obywatelstwa. W konsekwencji doprowadziło to do wielu konfliktów, o których wspomnieliśmy na początku tego artykułu, a czego doskonałym przykładem stał się proces tworzenia macedońskiej tożsamości narodowej[2].

W Macedonii grupę dominującą, na której oparta została współczesna wizja państwa stanowiła prawosławna Słowianie. Kulturowo są oni bardzo zbliżeni do Bułgarów, których państwowość i poczucie odrębnej tożsamości narodowej rozwijało się dynamiczniej i dużo wcześniej, bo już od drugiej połowy XIX wieku. W konsekwencji, kiedy na początku lat dziewięćdziesiątych władze macedońskie rozpoczęły podkreślanie macedońskiej tożsamości narodowej poprzez odwołanie się do tradycji średniowiecznych państw i kultur Słowian macedońskich, automatycznie znalazły się w konflikcie z Sofią. Władze bułgarskie już od końca XIX wieku odwoływały się bowiem do tej samej tradycji kulturowej i politycznej.

Proces budowania odrębnej tożsamości narodowej Macedończyków zaczął się przyśpieszyć komunistami jugosłowiańskimi w czasie oraz po zakończeniu II Wojny Światowej. Uznali oni za odrębny język macedoński (różniący się w niewielkim stopniu do bułgarskiego), a w konsekwencji także i odrębność, macedońską tożsamość narodową. Ważnym krokiem było krótkotrwałe uznanie istnienia Macedończyków jako odrębnego narodu przez komunistyczne władze w Sofii, zaraz po 1945 roku. Wtedy to bowiem powstały plany stworzenia przez Bułgarię i Jugosławię komunistycznej federacji bałkańskiej, której częścią miały być Republika Macedonii, powstała z połączenia regionu Macedonii Północnej (bułgarskiej) z Wardarską (jugosłowiańską). Rozpoczął się wtedy proces «macedonizacji» przez władze bułgarskie ludności zamieszkującej południowo-zachodnią Bułgarię, czyli Macedońską Północną poprzez nakazanie im do samoidentyfikacji jako Macedończyków. Jej celem było wzmocnienie elementów macedońskich, które Sofia postrzegała jako pro-bułgarskie. Nie należy także zapominać o tym, że w czasie wojny domowej w Grecji powstanie trzech części Macedonii (Wardarskiej, Północnej i Egejskiej) tworzyło na Bałkanach nowy podmiot terytorialny w ramach planowanej federacji bałkańskiej, na wsparcie prac z tym mogły liczyć władze w Sofii.

Po zamknięciu stosunków między Belgradem a Moskwą, w 1949 polityka ta została odwrócona i władze bułgarskie szybko przystąpiły do «demacedonizacji» obawiając się konfliktu z wrogiem już w czasie Jugosławię. W konsekwencji liczba Macedończyków zamieszkujących Bułgarię uległa w ciągu parudziesięciu lat znacznym zmianom. Podczas gdy w latach trzydziestych Macedończycy nie byli urzędowo wyodrębnieni w Bułgarii i w Jugosławii jako odrębna grupa etniczna czy narodowa, to już na przełomie lat 40. i 50. ich liczba w Macedonii Północnej przekroczyła 170 tysięcy. Po niezależnieniu się Jugosławii od ZSRR liczba ta spadła do zaledwie kilku tysięcy[3]. Od tamtego czasu władze w Skopje powtarzają twierdzenia o setkach tysięcy Macedończyków, którzy zostali w Bułgarii poddani represjom i asymilacji. Polityczna i społeczna aktywność Macedończyków w Bułgarii jest niewielka

jednak widoczna. Przejawem tej siły «macedońskiej» Macedonii Piryńskiej jest działalność Zjednoczonej Organizacji Macedońskiej Ilinden-Pirin[4], która została jawnie oskarżona o działalność na rzecz obcego państwa i w 2000 roku zdelegalizowana przez władze bułgarskie.

Bułgarsko-macedoński dyskurs

Władze w Skopje nie zgadzają się na oficjalną bułgarską interpretację charakteru narodowego macedońskich Słowian. Władze bułgarskie uznają Macedończyków za osobny naród jedynie w sensie politycznym, tzn. za grupę dążącą do zachowania własnego państwa. Polityczne aspiracje Macedończyków są przez Bułgarię akceptowane, ale Sofia utrzymuje zarazem, że etniczne korzenie Słowian Macedończyków są bułgarskie[5]. Zgodnie ze stanowiskiem bułgarskim, tworzona w latach istnienia Jugosławii polityczna tożsamość narodowa została w znacznej mierze oparta na więzach etnicznych i związków Macedończyków z Bułgarami. Zgodnie z tym poglądem, w procesie kształtowania świadomości narodowej Macedończyków, czynnikiem politycznej zdominowania i czynnikiem tożsamości kulturowej.

Macedonia prowadzi wobec Bułgarii niejednoznaczny politykę. Z jednej strony wypowiedzi macedońskich przywódców wskazują wyraźnie, że dobre i przyjacielskie stosunki z Bułgarią pozostają w obszarze najważniejszych zainteresowań macedońskiej polityki zagranicznej. Potwierdzają to liczne kontakty przedstawicieli obydwu krajów. Z drugiej strony, władze macedońskie wyraźnie i w sposób prowokacyjny podkreślają odrębność historyczną i kulturową macedońskich Słowian, czego najlepszym przykładem jest sztandarowa inicjatywa macedońskiego rządu Nikoli Gruevskiego «Skopje 2014» i niedawna budowa w centrum Skopje pomnika Cara Samuela, średniowiecznego władcy, uznawanego przez Bułgarów z jednego z największych władców bułgarskich.

Ze swej strony władze bułgarskie zarzucają przywódcom macedońskim szerzenie antybułgarskich stereotypów w mediach, kinie, literaturze oraz w oficjalnych podręcznikach do historii i geografii. Za przykład «macedonizacji» może służyć wspomniana powyżej budowa pomnika Cara Samuela. Polityka Sofii wobec suwerennej od 1991 roku Macedonii tak jak i pozostaje ambiwalentna. 15 stycznia 1992 r. Bułgaria jako pierwsza uznała niepodległość Macedonii wraz z jej konstytucyjną nazwą. Przez krótki okres czasu w Sofii liczone bowiem, że Macedonia może być siłą z Bułgarią. Władze bułgarskie wspierały więc tak jak i gospodarczo Macedonię w pierwszej połowie lat 90-tych, gdy Grecja nałożyła na ten kraj embargo ekonomiczne. Należy podkreślić, że Sofia nie wysuwała jednocześnie pod adresem Macedonii żadnych roszczeń terytorialnych. Z drugiej jednak strony, w Bułgarii Macedończyków uznaje się za grupę o bułgarskich korzeniach etnicznych, czyli *de facto* za naród sztucznie stworzony po II Wojnie światowej. Bułgaria do dzisiaj nie uznaje istnienia mniejszości macedońskiej na swoim terytorium.

Ograniczone perspektywy porozumienia

Kwestie tożsamości narodowej mają charakter subiektywny i emocjonalny, dlatego też stanowią niewygodne narzędzie mobilizacji politycznej. Nie należy tego sporu postrzegać jako «odwiecznego», czy «naturalnego» konfliktu między dwoma sąsiadującymi ze sobą narodami bałkańskimi. Jest on następstwem spórów o miejsce w procesie formowania

macedońskiej to samości narodowej oraz paternalistycznej polityki Bułgarii wobec Macedończyków jako narodu. W obecnych warunkach jest on wykorzystywany przez część elit politycznych jako narzędzie wywierania nacisku przez sąsiada, a przede wszystkim jako sposób kształtowania opinii publicznej, mobilizowania poparcia politycznego oraz odwracania uwagi od palących problemów społecznych i gospodarczych w obydwu krajach.

Doświadczenie ostatnich dziesięcioleci uczy jednak, że sztucznie wywołany konflikt o charakterze etnicznym może mieć zaskakujący charakter. Co więcej w warunkach młodych, post-autorytarnych demokracji Europy Południowo-wschodniej, nacjonalizm okazuje się wyjątkowo efektywnym narzędziem politycznym. Choć omawiany tu sprzymierzeniec bułgarsko-macedoński może zostać stosunkowo szybko skanalizowany i formalnie zakończony poprzez podpisanie umowy o dobrych sąsiedzkich stosunkach, to już kwestia interpretacji historii i dziedzictwa narodowego pozostanie niechlubnym fundamentem pod przyszłe konflikty. Powierzchnowe załatwienie sprawy nie rozwiąże istoty problemu. Tylko rezygnacja przez władze bułgarskie z roli «starszego brata», a przez władze macedońskie z prowokacyjnej polityki wobec Sofii, a także kooperacja nad wschodnią, «podręcznikową» wizją przeszłości odsunie widmo konfliktu na dłuższy okres czasu. Obecny poziom elit politycznych obydwu państw nie pozwala jednak na tak optymistyczną wizję przyszłości.

Przypisy

[1] To z powodu kwestii macedońskiej, tzn. w celu przyłączenia Macedonii Bułgaria toczyła 4 spośród 5 wojen, od momentu odzyskania przez siebie niepodległości w 1878 roku. To z powodu planowanego połączenia Bułgarii i Macedonii, stolica nowo powstałego państwa bułgarskiego została przeniesiona na zachód do Sofii.

[2] Na temat współczesnej macedońskiej historiografii zobacz: Majewski P. «Cuius regio, eius historia» macedońska historiografia w latach 1944-2010, *Sprawy Narodowościowe*, 2011, nr 39 oraz tego samego autora *(Re)konstrukcje narodu» odwieczna Macedonia powstaje w XXI wieku*, WN Katedra, Warszawa 2013.

[3] «Bulgarian President on Macedonia: We Are No Second Greece!», *Sofia News Agency*, (dostęp dnia 29 stycznia 2013 roku).

[4] *Mac. D±DμD D, D½DμD½D° D¼D°D°DμD D¾D½Ñ•D°D° D¾Ñ?D³D°D½D, D·D°Ñ?D, Ñ·D?D»D, D½D DμD½â??D?D, Ñ?D, D½. Strona internetowa organizacji.*

[5] *Bakalova M. Bulgarian «Macedonian» Nationalism In the post-1989 Decade. New Balkan Politics» Journal of Politics, Issue 6, 2003.*

* Adjunkt, Katolicki Uniwersytet Lubelski.

Autor chciałby podziękować kolegom z Zespołu Autorów Europejskiego Ośrodka Studiów Wschodnich, których komentarze i uwagi przyczyniły się do kształtu tego tekstu.

[Link do francuskiej wersji artykułu](#)

Opis: Pomnik Cara Samuela postawiony w centrum Skopje. Zdjęcie: Piotr Majewski, 2013.

date creation

01/03/2014

Champs de Matra

Auteur-article : Jan Mura